

ÖNSÖZ

Bu fass Allah'ın birliğini, İhlâs Sûresi'ni ve kuldaki tecellîlerini açıklarken, konuyu misal âlemiyle birleştirerek rüyaların hakîkatine kadar inmiş ve bütün sorularımızın cevabı olmuştur. Konuyu çalışırken Allah'ın sonsuz birliğini ve yegâne Varlık olduğunu, yaratılmış hiçbir varlığın hakikat olmadığını tekrar tekrar kalbimizin içinde hissederek hem aklımızı hem gönlümüzü zevkten zevke dolaştırdık. İdrak edilmesi en zor konulardan İhlâs Sûresi'nin hakîkati üzerinde dururken, kapasitemiz ölçüsünde sadece bir gölgeden ibaret olan varlıklara ne kadar çok değer vererek bu dünyayı hakikat zannedişimizi hatırladık. Dileğimiz bu fassın herkes tarafından idrak edilebilmesi ve bu idrakte dünyanın da cennet olabileceğinin anlaşılmasıdır.

Allah hâl etmeyi nasip etsin.

Âmin...

Cemâlnur Sargut

“YÛSÛFÎ” KELİME’DEKİ “NÛRİYYE” HİKMETİNİN AÇIKLANMASI¹

1- “Bu ‘Nûriyye’ hikmetidir. Onun nuru, hayal hazretine yayılmıştır. Hayal hazreti de, inâyet ehli için vahyin başlangıcının evvelidir.”

Yûsuf Fassı misal âleminin hakikatini anlatır. Nuraniye hikmetinin Yûsuf kelimesi ile alâkalandırılması Yûsuf’un keşfettiği şeylerin misal âleminde oluşmasındandır. Yûsuf Allah’ın kendisine vuran nûr-i ilâhîsiyle zulmetin hakikatini keşfetti. Buna tâbir ilmi dendi ve ondan sonraki bütün tâbirler Yûsuf’un mertebesinden ortaya çıktı. Bu yüzden bazı mutasavvıflar Yûsuf’un dahi hakikati olan ve bütün mertebelerin sahibi Hz. Muhammed’in (s.a.s) kendi hakikatlerinden biri olmasına rağmen, Yûsuf adıyla tecellî ettiği için hürmeten rüya tâbir ederken Hz. Yûsuf’tan kalben izin aldığını söylerler.

Nur, hakikati itibarıyla Allah’ın zâtını temsil eder. “*Ben yerlerin ve göklerin nuruyum.*” âyeti bunu anlatır. Peygamber Efendimiz’e (s.a.s) Rabb’ini görüp görmediği sorulduğunda onun bir nur olduğunu ve hiçbir kulun onu göremeyeceğini söyler.

1 Ebu’l-Alâ Afîfî, *Fusûsu’l-Hikem Okumaları İçin Anahtar*, s. 201-216.

Özü itibarıyla her türlü benzetmeden uzak olan hakîkî nuru idrak etmek mümkün olamaz. Ancak mertebelerdeki aksi yönüyle görünme yerlerini idrak etmek mümkündür; güneşin hakîkatini görmenin imkânı olmadığı gibi. Nurun aşikâr olması için zıddına ihtiyacı vardır. Zulmet ya da karanlık nurun zıddı olması hasebiyle kendine has özel bir şeref taşır. Nurun şerefi zâtın hakîkati ve her şeyi aşikâr etmesi yönündendir, zulmetin şerefi de nurun vurmasına izin verdiği için vardır. İşte bu yüzden nurun ortaya çıkması için zulmete ihtiyacı vardır.

O halde varlık nuraniyet, yokluk zulmettir. Bu yüzden bu âlem zulmet, mânâ âlemi nurdur. Hadîs-i şerifte *“Allah, halkı zulmette halketti sonra da üzerine nur serpti.”* buyrulması bundandır. O halde yokluk ve varlığın, yani nur ve zulmetin ayrı ayrı anlaşılması mümkün olmadığından arada ikisini birleştiren misal âlemi halkolmuştur. Bu âlemde, isim ve sıfatların bulunduğu ruhlar âlemine yakınlığı dolayısıyla nuraniyet galiptir. Bir yandan da yaratılmış âleme olan yakınlığından dolayı zulmet galiptir. Fakat varlık yokluktan üstün olduğundan bu âlemin hikmetine nuraniyet denir. Hz. Peygamber’in dünyadaki varlığı da misal âlemi gibidir. Bu yüzden kâmil insanların hakikatleri misal âleminde bulunurken, bu âlemde göründükleri söylenir. Hz. Mevlânâ bu hâli Hz. Peygamber’in (s.a.s) dilinden şöyle anlatır:

“Ben, karaciğer hastalığına şifâ olayım diye, sadece bal değilim, terkimimde sirke de vardır. Nasıl bala sirke karıştırılarak sirkencübîn yapılır, hastaya verilir ve karaciğerine şifâ olursa, benim de kara topraktan yapılmış insanlara yaramam için sade nur olmam gerekmez. Ben bunun için karanlıkla aydınlığın imtizacından oldum.”

Hz. Mevlânâ şöyle devam eder:

“Çünkü insanlığa deva olacak kudret böyle bir imtizaçtadır. Madde kesâfetiyle bir parça olsun karartılmamış bir mânâ aydınlığına, insanoğlunun ne gözü, ne gönlü, ne mizacı dayanır. Bu sebeptedir ki Hakk’ın velileri insan toplulukları arasına hem rabbânî, hem beşerî vasıflarla girerler. Çünkü yaratılış bakımından kendisine hiç benzemeyen bir mürşide insanoğlunun yakınlık duyması, hele inanması mümkün değildir.”²²

Burada en önemli mesele rüya meselesidir ki, rüya üç şeyle ilişkilidir: Hayal kuvveti, misal âlemi ve vahiy. Nuranî hikmet, misal âlemindeki hakîkatin idrak edilmesini, yani gördüğümüz suretlerin önemli olmadığına idrakiyle onların mânâsına yönelmeyi sağlar. Bazı mutasavvıflara göre bu hikmetin ortaya çıkışının sebebi Hz. Yûsuf’un mânevî nuraniyetinin misal âlemini aydınlatmasıdır. Bu durumda İshak Fass’ında ele alınmış olan İbrâhim Peygamber’in oğlu ile ilgili rüyayı tâbir etmeden uygulamaya kalkmasıyla, Yûsuf Peygamber’in mânevî derecesiyle rüyanın hikmetini ortaya çıkarışı arasındaki fark anlatılmış ve İbn Arabî Hazretleri’nin her zaman yapmış olduğu gibi kemâl noktası Hz. Muhammed (s.a.s) ile aşikâr olmuştur. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.s), *“İnsanlar uyukudadır ve öldüklerinde uyanırlar.”* sözüyle gerçekte tâbir edilmesi gerekenin yaşadığımız âlem olduğunu anlatarak rüya ilmini tamamlar.

Bu durumda hazarât-ı hams ile ilişki kurdurursak, en üstte zâtın oluşu hasebiyle mutlak gayb, en altta da yoklukta-ki tecellînin olması sûretiyle mutlak şehâdet ortaya çıkar. Buradan anlaşılıyor ki âlemde mevcut gözükken her şeyin hakîkati misal âleminde vardır, âlem sadece mevcudun misal ve sûretidir. Ve bunun anlaşılması için de rubûbiyetin zuhuru

2 Ken’an Rifâî, *Şerhli Mesnevî-i Şerif*, s. 538-539.

gerekir. Buradan anlaşılıyor ki mürşidin varlığı ve eğitimi şarttır. Hz. Mevlânâ misal âlemini anlatırken şöyle buyuruyor:

“Misal âlemi, ruhlar âlemi ile cisimler âlemi arasında, cisimlerin şekil güzellikleriyle ruhların şeffâf güzelliklerini kendinde toplamış bir özge âlemdir. Ruhlar, bizim fânî âlemimize bu misal âleminden geçerek gelirler. Misal âlemi, rüyada görülen âlem gibi varlıkların en güzel hayalleriyle doludur. Bu âlemde, eşyanın hayalleri var fakat cisimleri yoktur.

Netice itibariyle misal âlemi de, bizim fânî hayal âlemimiz de; ister şeffâf bir güzelliği olsun, ister gözlerimize kesafeti olan cisimler hâlinde görünsün, yine gerçek âlemin hayallerinden başka bir şey değildir. Sen Allah'ta mevcut âlemlerden gayri her âlemi bir hayalin akışı gibi görmeye bak. Hakikat bu akışın sonundadır.”³

Misal âleminde akledilen şeye mutlak hayal dendiği gibi, onun kişinin vücudundaki tecellisine de kayıtlı hayal denir. Avni Konuk Hazretleri bir yorum yapar ve dünyadaki övülmüş ahlâk ve sâlih amellerin misal âlemindeki örneğinin bağlar, bostanlar, çiçekler, meyveler ve nehirler; fena ahlâk ve günahların örneğinin de akrepler, yılanlar ve karanlıklar olduğunu söyler.

Kur'an'da “Bu dünyada insana hangi sıfat galipse berzah âleminde o sûretle dirilecektir.” denmesi bu mânâyı ifade eder. Hz. Mevlânâ da *Mesnevi*'de, “*Gönülde yer tutan her hayal mahşer gününde bir sûret olacak.*” buyurur ve devam eder:

“Senin vücudun üzerine galip olan bir sûretin sûretlenmesiyle haşredilmen zorunludur.”

“Mahşer gününde her arazın bir sûreti vardır; her bir arazın sûretine nöbet vardır.”

3 Ken'an Rifâi, a.g.e., s. 18.

“Ne zaman ki senin elinden bir mazluma zahmet erişti, o zahmet bir ağaç oldu ve ondan zakkum peydâ oldu.”

“Bu senin yılan ve akrep gibi olan sözlerin, yılan ve akrep olup senin kuyruğunu tutar.”

Kenan Rifâî Hazretleri bu konuda buyuruyor ki:

“Ruh cebennemde insan sûreti ile yanmaz. Çünkü Cenâb-ı Hak kendi âyetlerini kendi sûretini yakmaz. İnsan, Rahmân sûreti üzere halkolunmuştur. Fâtîha'nın yedi âyeti insanın vechinde, yüzündedir. Ancak insan, dünyada hangi hayvan sıfatında öldüyse, cebennemde de o sûrette yanacaktır. Mesela haram yiyici ve şehvetperest ise domuz; müstehzi ve taklitçi ise maymun sûretinde haşrolup cebennemde de öyle cezâ görecektir, yanacaktır.”⁴

“İnsanın kıymeti, bu dünyada gördüğü, bulunduğu ve meşgul olduğu şeylerle ölçülür ve o kimse bunlar ile haşrolur. Binâenaleyh ne ile uğraşıyorsan gerek fikrin gerek meşgalen her ne ise, neticede karşına çıkacak da odur. Sonunda hüsrana mı uğrayacaksın, cânâna mı kavuşacaksın bunlar ilim ve amel cihetiyle tutumuna bağlıdır. Çünkü azap ve ateşin şiddeti, Allah'tan gafletin nispeti kadardır. Dünya demek, seni Allah'tan gafil kılan her ne ise o demektir. Bu yüzden de, dünyaya meyil ve muhabbet, her hatânın başı olduğu gibi ondan kaçınmak da bütün ibâdetlerden üstündür.”⁵

Kenan Rifâî Hazretleri örnek olarak şu hikâyeyi anlatır:

“Bir Debbâğ Yünus Mahallesi imamı vardı. Sesi güzeldi. Ben de o vakit Nümûne-i Terâkkî müdürü idim. O da Kur'ân-ı Kerîm hocası idi. Bazan oturur hasbihal ederdik. Bir gün bu konuşmalarımızın birinde, hayatında kendisine tesir etmiş herhangi bir hâdiseler olup olmadığını sordum. Cevap

4 Ken'an Rifâî, Sohbetler, s. 237.

5 Ken'an Rifâî, a.g.e., s. 404.

olarak dedi ki: 'Bir gün beni bir kız mektebine mümeyyizliğe çağırmışlardı. Karşıma güzel bir kız geldi, Kur'ân-ı Kerîm okumaya başladı. Tecvitten bu ne olur, diye bir sual sordum. Pek cilveli bir cevapla, 'İhfâ.' dedi. Bu karşılık ve kızın oynaklığı pek hoşuma gitti, dua ettim: 'Yâ Rabbî, bunu bana dünyada nasip etmezsin bilirim, bari âhirette nasip eyle!' dedim.'

Allah rahmet eylesin, temiz, Müslüman bir adamdı. Güzel Kur'ân-ı Kerîm okurdu. Amma cennete bu türlü temennilerle buradan hazırlanıyordu. A adamcağız, o kızın orada ne olacağını ne biliyorsun? Esasen daha dünyada elli altmış sene sonra karşına getirseler, 'İstiyordun al hoca efendi!' deseler, öğrenir kaçardın.⁶

Kayıtlı hayale gelince, bir tarafı misal âlemine diğer tarafı da insanın nefsinde bitişik olduğundan, nefsinin esiri olmuş kişilerin gördüğü rüyalar bozuk hayaller yahut karışık rüyalarlardır ki gerçeği yansıtmaz. Mesela çok tuzlu yiyen insanın rüyasında susuz kalması ve akarsular çeşmeler görmesi normaldir. Fakat kâmil derecesine ulaşmış insanın ister uykuda ister uyanık hâlde olsun gördüğü rüya hak ve sabittir. Hz. Mevlânâ bu konuda *Mesnevi'* de şöyle buyurur:

"Tanrı'nın, her gece ruhu vücuttan ayırıp ona seyran imkânı vermesi, zihin levhasından bilhassa kötü hâtıraları silmek içindir. Bu zamanda, bedenden ayrılıp ruhlar âlemine seyrana giden ruh, insandaki ilâhî ruhtur. Yine insandaki hayvanî ruh ise vücutta kalır ve hatta ilâhî ruhla, aynı bedende yan yana bulunmaktan alışılmış bir insiyakla bazen giden ruhun rüyasını görür, onun hâllerini hatırlar.

Esasen rüya, ruhlar âlemi ile vücutlar, yani cesetler âlemi ortasında bulunan misal âleminde görülür. Hazreti Ali'nin,

6 Ken'an Rifâî, a.g.e., s. 512.

*vücut uykuda iken ruhun ondan çıkıp ruhlar âlemine yücel-
diği zaman yine vücutta bıraktığı birtakım huzmeler var-
dır ki rüya ruhun vücutta kalan bu huzmeleri vâsıtasıyla
görülür, deyişi, bu hâdiseye bir işaretidir.*

*Uyumak, cesede ait olan nice ihtiyaç ve ihtiraslardan, kâr
ve zarar endişelerinden ve hatta bizzat cesetten habersiz
kalmaktır. Uykuda iken ne mahpus zindanından, ne padişah
sultanlığından haberlidir.⁷*

Bütün bu gerçeklerin ışığında hayal âlemi iki kısımda anlaşılır. Birincisi, tevil ve tâbire muhtaç olmayan rüyalar: Nitekim, Resûlullah Efendimiz (s.a.s), Hudeybiye'ye çıkmazdan önce, rüyalarında kendilerini ashâbıyla beraber, başlarını tıraş ettirmiş oldukları halde, emin bir şekilde Mescid-i Harâm'a dâhil olmuş gördüler. Hicretten altı sene sonra bu rüya aynıyla gerçekleşti. İkincisi ise algılanabilir sûretlere uygunluğu olmayan hayalî sûretlerdir ki, tâbire muhtaçtır. Bu yüzden bu tür rüyaların tâbiri ancak kâmil insanlar tarafından yapılabilir. Sonuç olarak zâtî nur rüya makamında hayal kademesi üzerine yayılmış, bu da nebîler için ilâhî vahyin kaynağı olmuştur. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s) vahyin başlangıcının sâdık bir rüya oluşunu açıklaması, onun için hiçbir şeyin gizli olmayacağını delilidir.

7 Ken'an Rifâî, *Şerhli Mesnevi-i Şerif*, s. 61.

2- *“Yûsuf (a.s) babasına dedi ki: ‘Ben on bir yıldızı, ayı ve güneşi bana secde eder halde gördüm.’ Yûsuf, kardeşlerini yıldızlar sûretinde ve pederini ve halasını güneş ve ay sûretinde görmüştür.”*

Kur’an’da bütün bunlara delil olan mânâ Hz. Yûsuf’un babasına, *“Ben on bir yıldızı, ayı ve güneşi bana secde eder halde gördüm.”* demesidir. Burada, yukarıda anlatılanlara örnek olarak, Allah’ın iradesiyle oluşan hayalin ancak rüyanın gerçekleşmesinden sonra anlaşılabilceği hakikatidir. Bu tür rüyalar sâdık rüyalar ki, buna en kâmil rüyalar da denebilir. Çünkü Hz. Yûsuf’un bu rüyası kendi iradesiyle veya görünenlerden birinin iradesiyle gerçekleşmemiştir. Bu yüzden Hz. Ya’kûb Yûsuf’u bu rüyayı sakınması gerektiği konusunda uyarmıştı. Zîra Yûsuf’un rüyası, kalp makamında Yûsuf’a aşikâr olmadığı halde ruh makamında Ya’kûb’a aşikâr oldu. Bu uyarı nefsin makamlarını temsil eden kardeşlerinin bu mânâları idrak edememesiyle alâkalı olup, bu rüyanın hile ve tuzağa dönüşmesini de şeytana isnat etti. Zîra kardeşleri yönünden bakılırsa; Hz. Ya’kûb, Yûsuf’un kalbinde onlara karşı kötü bir hissin oluşmaması için tuzağı şeytana isnat etti. Oysa nebîler için kalp temizliği çok önemlidir. Bu şekilde Ya’kûb, Yûsuf’u hem haberdar etti hem de korumaya aldı. Ancak rüya aşikâr olduğunda Hz. Yûsuf, *“İşte bu rüyamın tâbiridir, Rabb’im onu hak kıldı.”* (Yûsuf, 100) buyurdu.

Hız. Yûsuf hayalî sûretlerin kimler olduğunu idrak etti. Bu şekilde de hayal ile hissi ayırdı. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki bir insan nefsinin hakimiyetindeyse rüyasını idrak edemez. Kalbinin hakimiyetindeyse rüyasını anlar, fakat tâbir etmez ve hâdisenin ortaya çıkışını bekler. Ruhunun hakimiyetindeyse, yani ezeli ve ebedi diriye rüyasını anlar, tâbir eder, aşikâr etmez. Ancak Hız. Peygamber'in (mürşid-i kâmilin) tâbiri ve zamanı en doğru tâbirdir.

Görenin iradesiyle gerçekleşen rüyalar ise, Hız. İbn Arabî'nin bizzat anlattığı gibi herhangi bir vakitte rüyada ya da yakaza hâlinde kâmil insanları gördüğü ve kendileriyle konuştuğu mânâlardır.